

Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle

Professori Tuula Linna

HE 152/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja
tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

Kiitän lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa. Totean kunnioittaen seuraavaa.

1. Oikeudenkäymiskaaren 2:9, 14:4, 24:7 ja 15 sekä tuomioistuinmaksulain 5 §

Ei huomautettavaa.

2. Oikeudenkäymiskaaren 30:3 a (ns. hyppyvalitus)

Esitys on perusajatukseltaan kannatettava. Asioiden edestakainen siirtäminen (ts. palauttaminen korkeimmasta oikeudesta hovioikeuteen ja asian mahdollinen uudelleen vireilletulo korkeimmassa oikeudessa sen jälkeen) on tehotonta ja syö turhaan tuomioistuinresursseja.

Pitäisin kuitenkin tärkeänä sitä, että – kun kerran hovioikeusvaihe jää pois sellaisessa asiassa, joka olisi nykyjärjestelmässä siirretty takaisin hovioikeuteen – asianosaisilla olisi korkeimmassa oikeudessa samanlainen oikeus suulliseen käsittelyyn kuin hovioikeudessa olisi ollut. Muutoin tilanne saattaa olla se, että asianosaisia on kuultu käräjäoikeudessa, mutta kun hovioikeusaste jää väliin itse substanssikysymyksen käsittelyn osalta (hovioikeus on käsitellyt ainoastaan jatkokäsittelylupa-asiaa) ja jos asianosaiset eivät valitusasiassaan pääse samoilla edellytyksillä suulliseen käsittelyyn kuin hovioikeudessa, heidän prosessuaalinen asemansa heikkenee. Suullisen käsittelyn järjestämistä ei tule jättää yksin korkeimman oikeuden omaan harkintaan, vaan siitä tulisi säätää laissa.

Perusteluissa (s. 18–19) todetaan (allev. tässä):

”Käsittelyssä olisi kuitenkin otettava huomioon se, että oikeudenmukaisen oikeuden-käynnin vaatimukset saattavat tietyissä tilanteissa edellyttää hyppyvalitusasioissa muita asioita alemmalla kynnyksellä suullisen käsittelyn toimittamista korkeimmassa oikeudessa. Näin on siksi, että asianosaisella on laajempi oikeus tulla suullisesti kuulluksi hovioikeudessa sen ratkaistessa asian valitusasteena kuin korkeimmassa oikeudessa. Tämän oikeuden voidaan olettaa jäävän tyypillisesti toteutumatta hyppyvalitusasioissa, jolloin perus- ja ihmisoikeusvelvoitteista saattaa joissakin tilanteissa seurata, että korkeimmalla oikeudella on oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:n fakultatiivisesta sanamuodosta huolimatta velvollisuus suullisen käsittelyn toimittamiseen.”

Asia on juuri niin kuin perusteluissa todetaan. Oikeus suulliseen käsittelyyn on niin keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae, että siitä ei voida ”säätää toivomusluonteisilla perusteluilla”.

Perustelujen mukaan tarkoitus on ollut, ettei korkeimmassa oikeudessa oteta vastaan suullista todistelua (s. 18). Olisi suotavaa, että edes jollakin tarkkuustasolla laissa ilmaistaisiin, milloin korkein oikeus saa katsoa, että käräjäoikeusvaiheen oikeudenkäyntiaineisto antaa riittävän pohjan asian käsittelylle hovioikeus ”ylihypäten”.

Siirtymäsäännöksen mukaan hyppyvalitussäännöksiä sovellettaisiin asioihin, joissa muutoksenhaun kohteena oleva ratkaisu on hovioikeudessa annettu tai julistettu lain voimaantulon jälkeen. Tämä tarkoittaa sitä, että hovioikeus ei ole jatkokäsittelylupa-asiaa harkitessaan voinut ottaa huomioon uutta lainsäädäntöä. Toisaalta hyppyvalitusmahdollisuuden ilmaantuminen myöhemmin ei periaatteessa olisi vaikuttanut hovioikeuden harkintaan, joten siirtymäsäännöstä voitaneen pitää asianmukaisena.

3. Oikeudenkäymiskaaren 30 a luvun 7–9 § (ennakkopäätöskysymys)

3.1. Nimike ”ennakkopäätöskysymys”

Termi ”ennakkopäätöskysymys” viittaa jossakin määrin harhaanjohtavasti siihen, että korkeimman oikeuden ratkaistavaksi tulisi abstrakti oikeuskysymys. Itse asiassa kysymys on siitä, että tietty asian osa siirretään korkeimman oikeuden ratkaistavaksi normaalein oikeusvoimavaikutuksin. Tuloksena on – siirretyn asianosan luonteesta riippuen – joko osa- tai välituomion tyyppinen ratkaisu, jonka pohjalta käsittelyä jatketaan siirtäneessä tuomioistuimessa.

Sanan ”siirto” näkyminen tekisi asiasta helpommin ymmärrettävän.

3.2 Suullinen käsittely

Vielä hyppyvalitusasiaakin tärkeämpää olisi se, että laissa säädettäisiin korkeimmalle oikeudelle samanlainen velvollisuus toimittaa suullinen käsittely kuin siirtävässä tuomioistuimessa olisi ollut. Jos asia on siirretty esimerkiksi kirjallisen valmistelun vaiheessa käräjäoikeudesta (jopa ehkä vastoin kummankin asianosaisten tahtoa) suoraan korkeimpaan oikeuteen, josta asiaan saadaan sitova osa- tai välituomiotyyppinen ratkaisu, saattaa suullinen käsittely jäädä kokonaan pitämättä. Vaikka kysymys olisi ”vain” oikeuskysymyksen ratkaisemisesta, on oikeus suulliseen käsittelyyn tärkeä.

Korkein oikeus ei voi tällaisissa, ensimmäisessä instanssissa korkeimmassa oikeudessa käsiteltävissä asioissa soveltaa OK 30 luvun säännöksiä. Pidän asiasta säätämistä erittäin tärkeänä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja asianosaisten oikeusturvan kannalta. Riittävää ei ole, että asianosaiset voivat valittaa asiasta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen.

3.3 Sitova ratkaisu

Ehdotuksen mukaan korkeimman oikeuden ratkaisu ennakkopäätösasiassa on sitova ratkaisu. Pidän tätä ainoana mahdollisuutena: korkein oikeus ratkaisee ennakkopäätöskysymyksen normaaliin tapaan faktopohjaan perustuvalla lainkäyttöpäätöksellä. Pelkkä suositus olisi outo ”viritelmä”, joka ei sovi korkeimman oikeuden perustuslailliseen asemaan tuomioistuimena.

Lisäksi olisi vaarana, että suositukset irtaantuisivat faktapohjasta ja niistä muodostuisi jonkinlainen epävirallinen sääntökokoelma.

Korkeimman oikeuden antaman lainkäyttöpäätöksen tulee siis sitoa siirtäneessä tuomioistuimessa jatkuvassa oikeudenkäynnissä. Kyse on asia sisäisestä sitovuudesta. Luonnollisestikaan korkeimman oikeuden ennakkopäätöskysymyksessä antamat ratkaisut eivät omaa myöhempiin muihin oikeudenkäynteihin nähden sen suurempaa sitovuutta kuin korkeimman oikeuden ennakkopäätökset yleensäkin.

3.4. Muutoksenhaku

Esityksessä on erinomaisesti ratkaistu se kysymys, voidaanko vastoin asianosaisten tai asianosaisen tahtoa tehdystä siirtopäätöksestä valittaa. Kantelutyyppinen muutoksenhake on juuri sopiva tämän tyyppisiin tilanteisiin.

Sen sijaan toinen kysymys on se, voidaanko korkeimman oikeuden antamasta ennakkopäätöksestä valittaa siinä yhteydessä, kun siirron tehnyt tuomioistuin antaa oman ratkaisunsa. Korkeimman oikeuden päätökseen ei voida esityksen mukaan hakea muutosta. Pidän ratkaisua oikeana, sillä olisi instanssijärjestyksen vastaista, jos esimerkiksi hovioikeus ratkaisi sen, onko korkein oikeus ratkaissut oikein ennakkopäätöskysymyksen. Kuten edellä totesin, muun muassa tästä syystä on tärkeää, että asianosaisilla on oikeus suulliseen käsittelyyn korkeimmassa oikeudessa.

Perusteluissa ei oteta huomioon sitä – käytännössä melko tavallista tilannetta – että asia saattaa ”elää” siirtäneessä tuomioistuimessa niin, että siirtävän tuomioistuimen ratkaisu perustuukin jossakin määrin erilaiseen faktapohjaan kuin korkeimman oikeuden ratkaisu. Jos asia on siirretty esimerkiksi käräjäoikeuskäsittelyn valmisteluvaiheessa korkeimpaan oikeuteen, asianosaiset voivat vielä ennen pääkäsittelyä ja tietyissä rajoissa pääkäsittelyssäkin esittää uusi tai muutettuja vaateita ja niiden perusteita. Pääkäsittelyssä vastaanotettava todistelu on saattanut olennaisesti muuttaa sitä kysymyksenasettelua, jonka korkein oikeus on ratkaissut.

Edellä mainittu kysymys on vaikea, mutta jollakin tavalla asia tulisi järjestelmässä ratkaista. Jos faktapohja on muuttunut asianosaisten oikeuksiin vaikuttavalla tavalla, korkeimman oikeuden ratkaiseman ennakkokysymyksen merkitys saattaa lakata. Ennakkopäätöskysymys tai siihen annettu ratkaisu ei saa kaventaa asianosaisten prosessuaalisia oikeuksia siinä oikeudenkäynnissä, josta kysymys on siirretty korkeimpaan oikeuteen.

3.5. Kanteenmuutos ja preklusio korkeimmassa oikeudessa

Edellä mainittu kysymys koskee sitä tilannetta, että asia muuttuu siirtäneessä tuomioistuimessa siltä osin kuin sitä ei ole siirretty ja nämä muutokset vaikuttavat myös siirrettyyn kysymykseen.

Oma kysymyksensä vielä on se, mitkä ovat asianosaisten prosessuaaliset oikeudet korkeimmassa oikeudessa. Siellä on esimerkiksi käräjäoikeusvaiheen korvaava prosessi käynnissä siirretyn asian osan osalta. Pidän asianosaisten oikeusturvan kannalta tärkeänä, että heillä on samat oikeudet kanteenmuutokseen ja vaatimusten uusien perusteluiden esittämiseen kuin ne olisivat olleet siirtäneessä tuomioistuimessa. Toisin sanoen kanteenmuutos- ja preklusiosäännösten tulee noudattaa siirtäneen asteen säännöksiä.

Jos asian osa on siirretty korkeimpaan oikeuteen esimerkiksi käräjäoikeuden kirjallisen valmistelun jälkeen, tulee asianosaisilla olla – paitsi siirtäneeseen tuomioistuimeen jääneen asian osan osalta – myös siirretyn asian osan osalta oikeus esittää OK 14:2:n mukaisesti uusia tai

muuttuneita vaatimuksia ja OK 6:9.1:n mukaisesti uusia oikeustositseikkoja (perusteita). Asianosaisten prosessuaaliset oikeudet eivät saisi olla kapeammat kuin jos asia olisi ratkaistu siirtäneessä tuomioistuimessa.

Ilmeisesti on ollut tarkoitus, että siirretyn asian osan osalta todistelua ei tarvita. Tämä käy ilmi säännöksestä niin, että kysymyksen tulee koskea ”lain soveltamista”, toisin sanoen oikeuskysymystä. Oikeuskysymyksen ”puhdas” erottaminen todistustositseikoista saattaa kuitenkin olla vaikeaa. Jos asianosaisille syntyy aito tarve esittää todistelua siirrettyssä kysymyksessä, tulisi se ottaa vastaan.

Rikosasiassa osakysymys, joka korkeimpaan oikeuteen siirretään, ei voine koskea syyllisyyskysymystä.

3.6 Ennakkopäätöskysymyksen ratkaisemisen määräaika

Pidän perusteltuna sitä, että ennakkopäätöskysymyksen ratkaisemiselle ei aseteta korkeimmalle oikeudelle kiinteää määräaika. Tuomioistuinta koskevien määräaikojen asettaminen ei ole tavanomaista suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, ja saattaa olla tuomioistuinten riippumattomuuden kannalta ongelmallista. Luotan siihen, että korkein oikeus pyrkii ratkaisemaan ennakkopäätöskysymykset ripeästi, jotta järjestelmästä tulisi toimiva. On selvää, että kovin pitkä käsittelyaika vähentää esimerkiksi käräjäoikeuksien halukkuutta siirtää ennakkokysymyksiä korkeimpaan oikeuteen.

Pidän yllä todetusta huolimatta turhan väljänä muotoilua, jonka mukaan korkeimman oikeuden on tehtävä päätös ennakkopäätöskysymyksen ratkaistavaksi ottamisesta ja ratkaistava ennakkopäätöskysymys ”ilman aiheetonta viivytystä”. Pitäisin parempana muotoiluna esimerkiksi, että on ratkaistava ”kiireellisesti”. Sana viivytys on jo sellaisenaan negatiivisväritteinen sana, joten herää semanttinen kysymys siitä, mitä tarkoittaa ”aiheeton” viivytys. Tätä samaa sanamuotoa tosin käytetään kiireelliseksi määrittämisestä koskevassa OK 19:4:ssä, jonka mukaan kiireelliseksi määrätty asia on käsiteltävä käräjäoikeudessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.

3.7 Summaariset asiat

Perusteluissa (s. 23) todetaan, että käräjäoikeuksien käsiteltäviksi saattaa tulla ”paljon esimerkiksi summaarisia velkomusasioita, joissa toistuu sama oikeudellisesti epäselvä kysymys ja joissa annettuihin ratkaisuihin ei esimerkiksi intressin vähäisyyden tai vastaajapuolen passiivisuuden vuoksi tyypillisesti haeta muutosta. Ennakkopäätöskysymyksen siirtäminen jossakin tällaisessa asiassa korkeimman oikeuden ratkaistavaksi voisi olla tärkeää, jotta korkein oikeus voisi antaa lainkäyttöä ohjaavan ratkaisun. Tämänkaltaisissa tilanteissa ei voitaisi lähtökohtaisesti pitää perusteltuna, että asianosainen voisi vastustuksellaan estää käräjäoikeuden tarpeellisenä pitämän ennakkopäätöskysymyksen siirtämisen. Asianosaisen vastustuksensa perusteeksi esittämät näkökohdat olisi kuitenkin otettava harkinnassa huomioon.”

Pidän asianosaisten kannalta yllättävänä, jos esimerkiksi riidatonta laskusaatavaa koskevassa asiassa asianosaiset huomaavat yht’äkkiä olevansa korkeimmassa oikeudessa ”riitelemässä” sellaisesta oikeuskysymyksestä, jolla heille itselleen ei ole merkitystä. Kyse saattaa olla esimerkiksi puhtaasti siitä, että vastaajalla ei ole ollut rahaa maksaa puhelin- tai muuta vastaavaa laskua. Velkoja on sitten ulosottoperusteen saadakseen (yksipuolinen tuomio) vienyt asian suppealla haastehakemuksella käräjäoikeuteen. Se, että käräjäoikeus päättää siirtää asian

korkeimpaan oikeuteen, saattaa asianosaisten kannalta olla kohtuuton käänne, etenkin, jos asiassa voimakkaampi osapuoli käyttää oikeudellista asiantuntijaa, josta voi toiselle osapuolelle aiheutua oikeudenkäyntikuluja. Katsoisin, että korkeimpaan oikeuteen voidaan siirtää vain asia, jossa on jokin ”riita” asianosaisten välillä. Jos siinä tapauksessa vastaja riitauttaa asian, hän ottaa riskin siitä, että asia siirtyy ns. laajan riita-asian käsittelyyn. Vain tässä tapauksessa nähdäkseni siirto korkeimpaan oikeuteen voisi tulla kysymykseen.

Helsingissä 8.12.2024

Tuula Linna

prosessioikeuden professori, HY

tuula.linna@helsinki.fi

050 3119350